

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

בעלמא שמותר לו לקחת שכר עבור הזמן שבו היה החפץ אצל חברו.

והנה החילוק ביניהם הוא - שהמשכיר נוטל שכר על שימושי החפץ שקיבל השוכר ממנו, אבל בהלוואה אין המעות לכשעצמן סיבת הרווח, אלא מה שהכסף נשא פירות הוא מחמת מעשיו והשתדלותו של הלווה, ואינו בדין שיהיה למלווה חלק בזה. וכל מה שרוצה המלווה ליטול חלק ברווח הוא מחמת שבזמן ההלוואה נמנע ממנו להרוויח גם הוא מאותם המעות. ודבר זה אסרה התורה, מכיוון שההלוואה צריכה להיות בתורת חסד, ולאחר שהלווה שוב אין לו חלק באותם המעות, מלבד מה שנתחייב הלווה להשיב לו תמורתם.

וזה מה שעומד בבסיס האיסור בספר שמות - שנאסר על המלווה להראות עצמו כבעלים על הממון שהלווהו, "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימונו עליו נשה" - בשונה מכל שאלה שיכול אדם לתבוע כרצונו את חפצו הנמצא אצל חבירו, כאן חידשה התורה למלווה שנאסר עליו לראות כבעלים על ממון זה, ולכך אסור להיות כנושה. וכחלק מאיסור זה גם נאסר עליו ליטול ריבית על מעות ההלוואה, כיוון שעתה התורה החשיבה את הלווה כבעלים על ממון זה.

אבל עד כאן בא בתורת רשות "אם כסף תלווה את עמי" - לרצונו, אבל בספר ויקרא כבר התחדשה מצווה מיוחדת לעמוד לאחיו בעת דחקו, ולהלוותו כדי שלא ימוט.

וכאן בא איסור ריבית כחלק ממצוות הלוואה - שנצטוונו לתמוך באחינו האביון ולהלוותו כדי שלא

כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנאפה וילדו לו בנים האהובה והשנאפה והיה הבן הזכר לשניאפה: (כא, טו)

יש להתבונן מדוע דווקא כאן שינה הכתוב בלשונו וכתב השניאפה ב', ולאחר מכן כבר חזר להזכיר השנאפה ב' כדרכו.

ונראה שבי' זו יש משמעות של מיעוט הו' של השניאפה. והנה מצינו בנשות יעקב "וירא יי' כי שנאפה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה", ואכן לאחר שילדה אמרה לאה: "כי עתה יאהבני אישי", לאחר שרק היא ילדה לו. כן הוא הדבר גם בעניינינו, שכל עוד שילדה רק השנאפה, נתמעט שנאפה אליו כעבור שילדה לו בן. אבל כיום הנחילו את בניו, לאחר שכבר ילדה לו גם האהובה, חזרה השנאפה למקומה ושבה להיות מרוחקת כבתחילה.

לא תשיף לאחיה נשה כסף נשה אכל נשה כל דבר אשר יש: לנכרי תשיף ולאחיה לא תשיף למען יכרכך יי' אלהיך בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה (כג, כ-כא)

איסור ריבית נאמר כבר בחומש שמות, וחזר ונשנה להם בספר ויקרא ונשתלש בכתוב לפנינו כאן. וכאשר נתבונן נראה שבכל פעם נוסף והתחדש גדר חדש באיסור זה.

והנה בכל עיקרו של איסור ריבית היה מקום לשאול מפני מה אסרה תורה למלווה לקחת שכר מהלווה עבור הזמן שבו היו מעותיו אצלו, ומאי שנא מכל שכירות

וְהָיָה בְּהִנִּיחַ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אֲכִידָה מִסָּבִיב בְּאַרְצָךְ
אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת זִכְרֵךְ
עַמְלֶךְ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשָּׁכַח: (כה, יט)

יש להבין מדוע בציווי על מחית עמלק ראה הכתוב צורך להוסיף ולהזהירם פעם נוספת - "לא תשכח".

וצ"ל שהוצרך להזהירם כן בעבור היות זמן הציווי רק כבואם אל המנוחה והנחלה, לאחר שיניח להם ה' מכל אויביהם מסביב, וא"כ אז קיים החשש שמא בישבם לבטח על אדמתם יבואו לשכוח את ציווי ה' להילחם בעמלק, כדרך שנאמר: "פֶּן תֹּאכַל וְשָׁכַחְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁכַּחְתָּ... וְרַם לְבָבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים". ועל כן הזהירם הכתוב שגם בישבם בשלוח ובהשקט לא ישכחו את מחיית עמלק המוטלת עליהם.

ימוט, וחובת הלוואה, שצריכה להיות כזו שתעמידנו על רגליו, ולא על ידי נשך ובתרבית.

אבל עד כן בא כחלק מהחמלה על הלווה שלא ישימון עליו נשך, אבל בספר דברים נאסרה הריבית אף בהסכמת הלווה, וכמו שדרשו חז"ל לא תשיך - כאזהרה על הלווה, שלא יסייע למלווה להלוותו בריבית, כיוון שכאן התורה ריחקה בעצם ענין זה מישראל.

ועל כן דווקא כאן הוצרכה התורה להתיר להלוות לנכרי בריבית, כיוון דהווא אמינא שכיון שהתורה ריחקה דבר זה יהיה אסור כן גם בנכרי, כשם שאסור לגזלו ולחמסו, קמ"ל שכל עניין זה אינו בא אלא כחלק מגדרי האחוה שציוותה עליהם התורה בישראל, אבל לנכרי מותר להלוותו בריבית.

לב לדעת – ענין בפרשה

נקמת עמלק – התקומה השלמה לכבוד ה' ועמו

בשונה משאר העמים שכבשו ישראל, נתייחדו העם העמלקי שמלבד שעלינו לכלותם לגמרי ולא לחיות בם כל נשמה, ציוותה התורה להשמיד את כל בהמתם ורכושם עד שלא יזכר שמם כלל וכלל על פני כל הארץ, ולא זו בלבד אלא אף נצטוונו שזכר מחייתו לא ימוש מקרבנו, ולא ננוח ולא נשקוט עד שנמחה את זכרו מקרב הארץ. והדבר מצריך התבוננות, מה המשמעות המיוחדת שייחסה התורה להשמדת עמלק.

ונראה כי מי שיוכל לתת לנו את התשובה הוא דווקא בלעם הרשע. בתוך דברי נבואתו על העמים פתח ואמר: 'רֹאשִׁית גֹּוִים עַמְלֶךְ'. והנה אנו מוצאים במקומות רבים שהתורה ייחסה חשיבות מיוחדת ל'ראשית' כל דבר, ומחמת כן נצטוו ישראל לקדש ראשית כל דבר לה', כמו בכור אדם ובהמה, ראשית תבואתם ופירותיהם וראשית גז צאנם, ובעוד מקומות. והסיבה לכך נובעת מהחשיבות המיוחדת של ה'ראשית' בהיותו ראש ותחילה לכל דבר, ויש בו משמעות של נתינת שם לכל הדבר כולו, ועל ידי שישראל מקדשים הראשית לה', יש בכך לתת משמעות בכל מעשיהם שהכול מהקב"ה וקדוש לדברו.

ועל זה הדרך, עמלק אשר נקרא 'ראשית' לגוים בהיותו העם החזק והתקיף בעת ההיא, ולמעשיו היה משמעות לכל גויי הארצות כולם. אחר יציאת מצרים – תפקידם של הגוים היה להכיר במלכות ה' המיוצגת בעולם על ידי בני העם הנבחר. אבל תחת זאת בחר עמלק לצאת ולהילחם לישראל, ובכך פתח את הדרך לכל האומות כולם, וכמו שדרשו חז"ל שהוא היה הראשון שההין לקפוץ ליורה הרותחת, ובכך סלל את הדרך לכל הבאים אחריו.

וכיוון שתיקונה של הבריאה יבוא רק כאשר יכירו כל האומות בה' כמלך העולם ובישראל כעמו, אם כן צריך להכניע קודם לכל את ראש המתנגדים למעמדם ולתקומתם של ישראל. ועל כן נצטוונו לקחת את נקמת ה' מאומה זו – ואין הכסא שלם עד שתילקח נקמת ה' מעמלק, בעבור היותו המעכב את הבריאה מלהגיע לתיקונה ולתכליתה.

מצוות מחיית עמלק תביא אותנו אל השאלה כיצד ייתכן שלמרות שריחקה לנו התורה את עניין הנקמה, כמו שכתוב "לֹא תִקֶּם וְלֹא תִטֹּר", עדיין יש מקומות שנצטוונו לנקום, כמו לגבי ההורג עבדו – שכתבה התורה "נָקוּם יָנָקָם", וכן התירה

התורה לגואל הדם לנקום את דם קרובו. ומלבד כל זאת כבר מצינו שהקב"ה נשתבח במידה זו כמו שאמר הכתוב א-ל-נקמות השם, וכן כתוב שלעתיד לבוא דם עבדיו יקום, וכאן יש לשאול - וכי הקב"ה ישתבח במידה מגונה חלילה.

והנה כאשר נרד לשורש משמעותה של המילה 'נקמה', נוכל להבין את ענינה ומהותה. נקמה היא מלשון 'תקומה', ונקראת כן על שם שתמיד היא באה להקים את הערך שחולל. בכל מקום הנקמה נצרכת כדי להשיב ולהקים את הדבר למקומו הראוי והנכון.

בתורה נאמר לנו שכבוד האדם אינו חשוב עד כדי שראוי לנקמה, ורק מלך הכבוד הוא אשר ראוי לנקום בעבור שם כבודו. ועל כן גדר האיסור הוא רק כלפי אותם הנכללים ב'בני עמך', כיוון שלא ריחקה התורה המידה הזו בעצם, כמו גזילה ורציחה, אלא רק ביחס לאחיק, אבל כלפי אומות העולם רשאי היהודי לנקום על כבודו.

אבל יש מקומות שנצטוונו לנקום, כמו בהורג עבדו, שציוותה התורה נקום ינקם, משום שרציחה זו באת ליד האדון משום שדמו של העבד אינו נחשב בעיניו, ועל כן ציוותה התורה לקחת את נקמתו מאת אדונו. וכמו כן התירה התורה לגואל הדם לנקום את דם קרובו שנשפך מחמת זלזולו וחוסר זהירותו של הרוצח בשגגה, וכן לעתיד לבוא הקב"ה שהוא א-ל הנקמות ישיב נקם לצריו על דם עבדיו השפוך.

עמלק - ראשית הגויים - היה הראשון שהעז לקום בפומבי ולהילחם כנגד העם הנבחר, שזה עתה יצא ממצרים. מלבד שבמעשה זה היה התרסה שאין כדוגמתה כלפי שמיא, גרם לכך שירד קרנם של ישראל בעיני שאר האומות. ועל כן נצטוונו לקחת את נקמת השם מעמלק - נקמה שתעמיד את הדברים על מקומם ותהווה תקומה לכבוד שמים ומעמדם של עם ישראל שחולל על ידי מעשיו. ועל כן נצטוונו שלא להשאיר לו שם ושארית בארץ, כיוון שרק על ידי מחייתו המוחלטת תוכל לבוא תקומתם השלמה של ישראל.

ובזה נבוא להבין בס"ד עניין תמוה שמצינו בעניינה של מלחמת עמלק. בפעם הראשונה שיצא עמלק לקראת ישראל ברפידים, נאמר "וַיִּחַלֵּשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עִמְלֵק וְאֶת עֲמֹל לְפִי חֶרֶב". וכאן הבן שואל - אם היה בכוחם להילחם בהם, מדוע לא השמידם כבר לגמרי. ובסוף הפרשה שם אמר משה "כִּי יָדַעְתָּ כִּי יָדָהּ מִלְחָמָה לִּי בְעִמְלֵק מִדֶּרֶךְ דֶּר" - וזהו דבר הטעון בירור, למה נקבעה והורחקה המלחמה מדור דור. והנה גם כאן קודם כניסתם לארץ, כאשר נצטוו על מחיית עמלק נאמר להם "והיה בהניח ה' אלוך לך מכל אויבך מסביב", ויש להבין - מדוע לא נצטוו להילחם בעמלק מיד בבואם אל הארץ.

אבל לפי האמור יובן היטב: גדרה של מלחמת עמלק צריך להיות דווקא בתורת מלחמת נקמה. אם היו משמידים אותו אז בימי המדבר, היה לזה משמעות של מלחמת התגוננות והצלה, לא נקמה. וכמו כן, אם היו נלחמים בו בעת כניסתם לארץ, היה נראה כמלחמת כיבוש, כשם שעשו לשאר העמים יושבי הארץ. אבל התורה רצתה שמלחמת עמלק תהיה מלחמת נקמה בטהרתה, ועל כן נצטוונו להילחם בו רק אחר שיניח ה' לנו מכל אויבינו מסביב ולא נזדקק למלחמה זו לצורך כיבוש או הצלה, ורק אז למלחמה בו תהיה משמעות של נקמה אמיתית שתשיב למקומו הנכון את כבוד ה' ועמו שחולל.

אבל יש גם עומק נוסף בדברים. בגמ' בסנהדרין הובא: "תניא שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה". וביאור הדברים הוא שלמרות שעם ישראל נצטוו בבואם לארץ על מצוות רבות מעבר לשלשה דברים הללו, אך אלו ג' הדברים העומדים בבסיס העמדת עם ישראל כתיקנו.

והנה בגמ' שם ילפי' שזה הסדר הוא לעיכובא דווקא, והחייב של מלחמת עמלק בא דווקא לאחר שימנו עליהם מלך. סדר הדברים נקבע דווקא כך משום שאין עמלק נופל אלא מתקומתו השלמה של ישראל, ורק כאשר תושלם העמדת עם ישראל כתיקנו ומלכם בראשם, יוכלו להשמיד את עמלק. ואזי - לאחר שיכניעו את כוח הרע המתנגד לישראל - כבר יוכלו לבנות בית עולמים להשראת השכינה בקרבם.

זהו המצב הנכון שהיה ראוי להיות, לולי שגה שאול במלחמת עמלק, ולא קיים את דבר ה' בשלימות, ובכך הפסיד את המלוכה, משום שכל המלכות הייתה לצורך זה - שישימך את עמלק ובכך יכין הדרך להשראת השכינה בישראל. כתוצאה מכך, מערכה כבירה זו עודנה נמשכת, כאשר אומות העולם עודם קמים ומכריזים לעין כל 'לִכְנוּ וְנִכְחִידֵם מִגֹּי' וְלֹא יִזְכָּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד', עד שיבוא אותו היום עליו נאמר "וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהָרַיִם לְשַׁפֵּט אֶת הָרַע עֲשׂוֹ וְהָיְתָה לִי הַמְּלוּכָה".